

А.А. Ондасинова*, PhD докторанты¹

Ж.А. Дулатбекова, Э.Ф.К., қауымд. профессор¹

Д.М. Хамитова, Э.Ф.К., профессор²

А.Ж. Калискарова, магистр, аға оқытушы³

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., Қазақстан¹

Халықаралық туризм және меймандостық университеті,
Түркістан қ., Қазақстан²

«Торайғыров университеті» КЕАҚ,

Павлодар қ., Қазақстан³

* – негізгі автор (хат хабарларға арналған автор)

e-mail: araiustaz06@gmail.com

АТЫРАУ ОБЛЫСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН ІШКІ ТУРИЗМІНДЕГІ ҮЛЕСІН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ

Қазіргі таңда өңірлік туризмді дамыту жалпы туристік саланың еліміздің тұтыастай, тұрақты дамуына септігін тигізеді. Өңірлердің туризміндегі әлеуетті кеңінен пайдалана отырып, туристік қызметтің көлемін және өнімділігін арттыру маңызды. Атырау облысы туристік салаға үлес қосып отырған туристік қызметті ұсынудағы үлесте ең төменгі бөлікке кіреді. Өзінің көршілес және аймақтың шекаралас жатқан мүмкіндіктерін пайдалануда қалыс қалып отыр. Соңғы бес жылда құрылған өңірлерден де төменгі көрсеткішке ие болуы маңызды мәселелердің анықталуына бағыт алып зерттеуді қажет етеді. Атырау облысында бай туристік әлеует қалыптасқан және туристік маршруттар құруға негіз бола алатын туристік ресурстар да бар. Облыста салааралық бәсекелестік басым. Туризмге қарағанда өндірістік және қызмет көрсететін нысандардың жұмысы салалық дамуда және басым маңызға ие болып, туристік саланың қызметін жетілдіру тысқары қалуда. Батыс аймағында орналасқан өңір аймақтық туризмнің дамуында да мүмкіндіктері жоғары. Мақалада Атырау облысының туризмін дамыту және еліміздің ішкі туризміндегі үлесін арттыру мақсатындағы мүмкіндіктерін жан-жақты зерттеу қарастырылады. Зерттеу барысында Атырау облысының туристік саласының көрсеткіштеріне талдау жасау арқылы мәселелері негізделіп, дамыту бағыттары ұсынылды. Атырау облысының туризміндегі ішкі туризмдегі үлесін арттыру жолдарында ұсынылған зерттеу нәтижелері өңірдің туризмін жүйелі басқаруда, аймақтық дамудағы үлесін арттыруда практикалық маңызға ие. Сонымен қатар, Атырау облысы бойынша анықталған мәселелерді оңтайландыру ұсыныстары еліміздің өңірлеріндегі туризмнің тұрақты дамуын тиімді басқаруда қолданылуы мүмкін.

Кілт сөздер: туризм, өңірлік туризм, туристік қызмет, түсім, шығын, туристік әлеует, инфрақұрылым, инвестиция, тұрақты даму.

Ключевые слова: туризм, региональный туризм, туристические услуги, доходы, расходы, туристический потенциал, инфраструктура, инвестиции, устойчивое развитие.

Keywords: tourism, regional tourism, tourism services, income, expenditure, tourism potential, infrastructure, investment, sustainable development.

JEL: O1, O2, O21, P11, P21

Кіріспе. Атырау облысы тарихи – мәдени, табиғи, экологиялық, археологиялық ғылыми бағытында зерттеу қатарының басым, бірақ туристік бай әлеуетін ескере отырып қолданылмаған мүмкіндігі зерттеу өте маңызды. Өңірде экологиялық туризм, тарихи – мәдени туризм, белсенді туризм, гастрономиялық туризмді және іскерлік туризмді дамытуға бай әлеуеті, географиялық орналасуы мен климаттық жағдайы мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты – еліміздің туристік саласындағы, өңірлік туризмдегі Атырау облысы туризміндегі үлесін арттыру мүмкіндіктерін анықтау және тұрақты дамыту бағыттарын ұсыну. Зерттеудің әдістемелік негізін статистикалық деректерді салыстырмалы талдау, динамикалық қатарларды бағалау әдісі құрады. Зерттеу кезеңі 2015–2025 жылдарды қамтиды. Аталған әдістер Атырау облысының Қазақстанның ішкі туризм жүйесіндегі орнын анықтау, негізгі туристік көрсеткіштердің өзгеру динамикасын бағалау және қысқа мерзімді ауытқулардан тазартылған тұрақты даму үрдістерін айқындау мақсатында қолданылды. Көрсеткіштердің абсолюттік

мәндерімен қатар олардың жылдық өсу немесе төмендеу қарқыны және Атырау облысының республикалық деңгейдегі үлесі есептелді. Атырау облысының туристік көрсеткіштерінің абсолюттік өзгерісі, Қазақстан бойынша жалпы динамикадан ауытқуы, республикалық көрсеткіштегі үлесінің өзгеруі және тегістелген трендтің бағыты салыстырылды. Соның негізінде облыстың Қазақстанның ішкі туризміндегі позициясының күшею немесе әлсіреу тенденциялары айқындалып, Атырау облысының ішкі туризмдегі үлесін арттыруға бағытталған ұсыныстарды негіздеуге мүмкіндік беретін аналитикалық қорытындылар жасалды. Үш жылдық жылжымалы орташа әдісін қолдану туристік көрсеткіштердің қысқа мерзімді ауытқуларын тегістеп, олардың негізгі даму тенденциясын анықтау қажеттілігімен негізделді. Әдіс ағымдағы кезеңнің мәнін алдыңғы және келесі жылдардың көрсеткіштерімен байланыстыра отырып, динамикалық қатардағы кездейсоқ өзгерістердің ықпалын төмендетуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде Атырау облысындағы туристік ағын мен туристік қызмет көрсеткіштерінің тұрақты өсу немесе төмендеу үрдісі айқындалады.

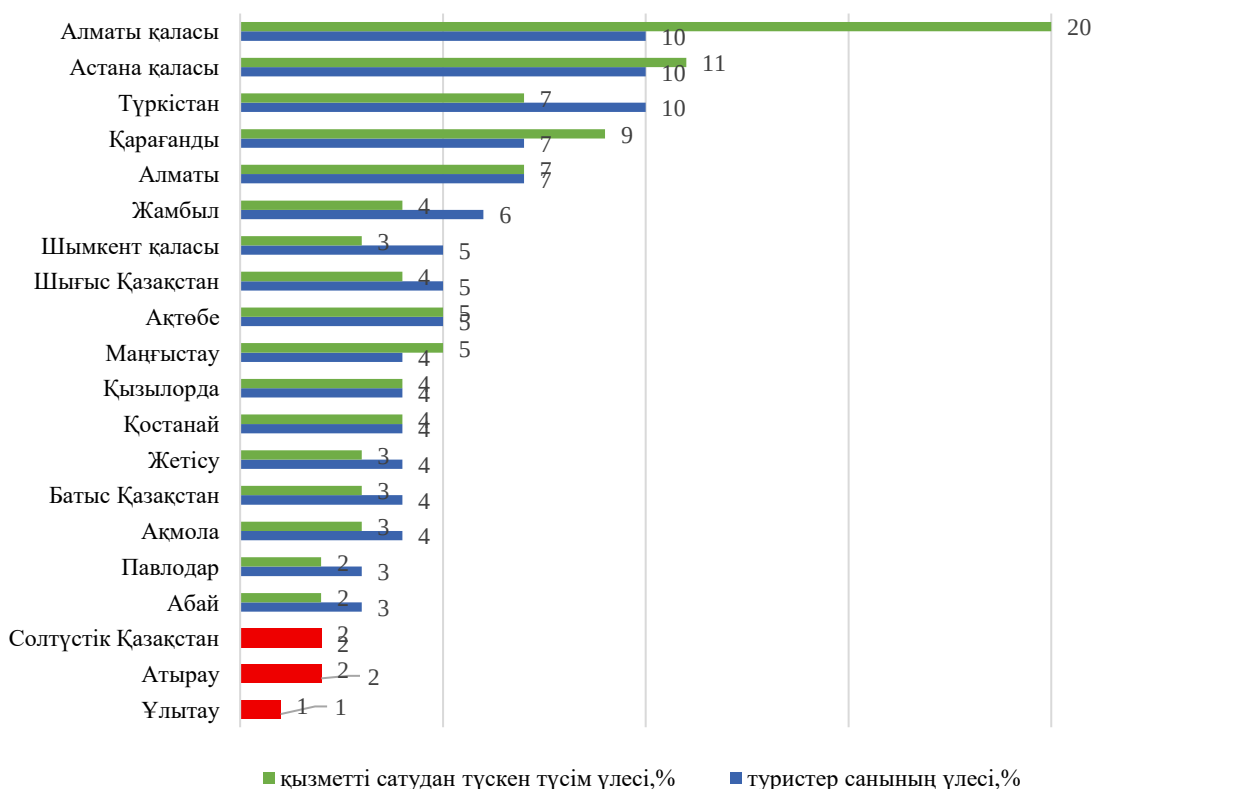
Атырау облысында экологиялық, емдік-сауықтыру, тарихи-мәдени, белсенді, гастрономиялық, іскерлік және индустриялық туризмді дамыту әлеуеті жоғары. Өңірдегі Нарын құмы, «Домалақ көл» және Индер ауданындағы минералдық құрамға бай тұзды көл емдік-сауықтыру туризмін дамытуға мүмкіндік береді. Құрманғазы ауданындағы Қиғаш және Шароновка өзендерінде шілде–тамыз айларында гүлдейтін лотостар Қазақстанның әр өңірінен және көршілес Ресейден туристерді тартады [1]. Экологиялық туризмді дамытуға «Ақжайық» мемлекеттік табиғи резерваты мен Ақкегершін борлы үстірті де ықпал етеді, ал резерват аумағында құрлық және су бағыттары бойынша арнайы туристік маршруттар әзірленген. Атырау қаласындағы «Үйшік», «Миндаль», «Sargyt», «Samal» және «Saraishyq» мейрамханалары ұлттық тағамдар мен дәстүрлі мәдениетті ұштастырып, гастрономиялық туризмнің дамуына үлес қосады [2]. Сонымен қатар Қашаған кен орны, Атырау мұнай өңдеу зауыты, Атырау полиэтилен құбырлары зауыты, «Kazakhstan Petrochemical Industries» кәсіпорны және Атырау бекіре балық өсіру зауыты өңірде іскерлік, индустриялық және танымдық туризмді дамытуға негіз бола алады. Атырау облысының тарихи-мәдени туризмін Шаймардан Сариев атындағы Атырау облыстық көркемсурет және қолданбалы-сәндік өнер мұражайы, Атырау облыстық тарихи-өлкетану мұражайы және Сарайшық қалашығы толықтыра түседі. XIII ғасырда Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан Сарайшық Алтын Орда мен Қазақ хандығы тарихынан сыр шертетін маңызды саяси, сауда және мәдени орталық болса, облыстық мұражайлар өңірдің тарихи-мәдени мұрасын сақтап, кейінгі ұрпаққа жеткізетін негізгі нысандар болып табылады [3, 4]. Аталған туристік әлеуеттің байлығы Атырау облысының еліміздің ішкі туризміндегі үлесін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік беріп отыр. Дегенмен Атырау облысының үлесінің ең төменгі деңгейде болуы тұрақты зерттеуге қажеттілік туындатып отыр. Атырау облысының туристік әлеуетінің туризмдегі үлесі жоғары болғанымен, оған тартымдылық пен қолжетімділікті арттыру факторларын оңтайландыру арқылы ғана үлесін арттыруға болады.

Әдебиеттік шолу. Еліміздің ішкі туризміндегі жиынтық үлесті қалыптастыратын өңірлерде туризмді дамыту үшін туристік әлеуетке қолжетімділік факторларын оңтайландырумен қатар, туристік тартымдылықты арттыру және бәсекеге қабілетті қызметтер ұсыну маңызды. Еуропа өңірлерінің туристік бәсекеге қабілеттілігі мен тұрақтылығы арасындағы байланысты кеңістік-уақыттық талдау арқылы бағалауды João Romão және оның әріптестері ұсынған. Олардың зерттеуінде табиғи ресурстардың болуы өңірлік туризмнің дамуына әрдайым автоматты түрде оң әсер етпейтіні және оларды тиімді пайдалануды стратегиялық тұрғыдан жоспарлау қажеттігі негізделген [5]. Castellana F. және т.б. (2024) Апулия аймағының туристік тартымдылығын тұрақтылық критерийлері арқылы бағалап, өңірлік туризмді стратегиялық жоспарлауда инновациялық құралдар мен инфрақұрылымның маңызын айқындаған [6]. Бұл зерттеулер өңірлік туризмді дамыту барысында инновациялық және инфрақұрылымдық факторларды кешенді түрде ескеру қажеттігін көрсетеді. Сонымен қатар Huijbens (2022) Поляр аймағындағы туризмді зерттей отырып, өңірлік туризмнің дамуы мен табиғи ресурстарды сақтау арасындағы өзара байланысты қарастырған және экономикалық, әлеуметтік және экологиялық факторларды біріктіру тұрақты дамуды бағалауға мүмкіндік беретінін атап өткен [7]. Р.Е. Агыбетова және оның әріптестерінің зерттеуі бойынша Қазақстан өңірлеріндегі туризмнің дамуы мемлекеттік бағдарламалар мен әлеуметтік-экономикалық мақсаттармен өзара сабақтас болуы тиіс [8]. Осыған сәйкес жастар саясаты, халықты жұмыспен қамту және кәсіби біліктілікті арттыруға бағытталған жобаларды туризм саласымен байланыстыру өңірлердің ішкі туризмдегі үлесін арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Атырау облысында ірі өндірістік нысандардың басымдығы туристік сектордың дамуына салааралық бәсекелестік тұрғысынан әсер етеді, сонымен бірге олардың өңірдің әлеуметтік-экономикалық құрылымындағы рөлі жоғары. Р.К. Берстембаева және оның әріптестері ішкі нарықтағы әлеуметтік-экономикалық факторлардың халықаралық туристік тұтынушылардың мінез-құлқына да ықпал ететінін ескеру қажеттігін көрсетеді [9]. Халықаралық және қазақстандық зерттеулерді салыстырмалы талдау өңірлік туризмді дамытудың негізгі факторлары ретінде табиғи және мәдени ресурстарды тиімді пайдалану, экономикалық және әлеуметтік үйлесімділікті қамтамасыз ету, туристік ағындардың әлеуметтік-экономикалық әсерін бағалау, кластерлік дамуды қолдау және туристік әлеуетті ұтымды пайдалану қажеттігін көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, Атырау облысының туризм саласын дамытуда халықаралық тәжірибе мен отандық зерттеулердің ғылыми қорытындыларын кешенді түрде ескеру қажет.

Негізгі бөлім. Атырау облысының туристік тартымдылығы мен туристік қызмет көрсету белсенділігі салыстырмалы түрде төмен деңгейде қалыптасқанын байқауға болады. Өңір аталған көрсеткіштер бойынша республикадағы ең төменгі көрсеткішке ие үш облыстың қатарына кіреді. Жетісу және Абай облыстарында көрсетілген туристік қызмет көлемі төмен болғанымен, олардың туристік тартымдылық деңгейі Атырау облысымен салыстырғанда жоғары.

Атырау облысында 250-ге жуық туристік нысан, оның ішінде 132 орналастыру орны (қонақ үйлер, кемпингтер, хостелдер, шағын қонақ үйлер, туристік базалар), 2 шипажай («Атырау» және Жылыой ауданында орналасқан «Қамыскөл»), 41 жол бойындағы қызмет көрсету нысаны, 67 туристік ұйым (11 туроператор және 56 туристік агент), 15 ойын-сауық орталығы және 2 этноауыл («Нұрлы тал» және «Саржайлау») тіркелген. Сонымен қатар Атырау облысының туристік әлеуетін арттыру, туристік индустрияны дамыту және өңірді халықаралық деңгейде насихаттау мақсатында «Visit Atyrau» туристік ақпараттық орталығы жұмыс істейді [1, 12]. Дегенмен Атырау облысында туристік ағынды ұлғайту, туристік өнімдерді әртараптандыру және қолданыстағы инфрақұрылымды тиімді пайдалану қажеттігін динамикалық көрсеткіштері негіздеп отыр.

Сурет – 1. 2025 жылдағы Қазақстан өңірлеріндегі туристер саны мен түсімнің үлестік көрсеткіші, %

*[10] дерек көзі негізінде авторлармен құрастырылған.

Алматы қаласында туристер үлесі шамамен 10% болғанымен, туристік қызметтен түскен түсім үлесі 20%-ға жетіп, ең жоғары нәтижені көрсетеді. Атырау облысында екі көрсеткіш те шамамен 2% деңгейінде қалыптасып, республика бойынша төмен көрсеткіштер тобына кіреді. Жетісу және Абай облыстарында туристік қызметтен түсетін кіріс үлесі төмен болғанымен, туристер санының үлесі Атырау облысына қарағанда жоғары. Атырау облысында екі көрсеткіштің де 2% деңгейінде сәйкес келуі туристік ағын мен одан алынатын экономикалық нәтиже арасында айқын алшақтықтың жоқ екенін, алайда олардың абсолюттік ауқымы республика деңгейінде төмен екенін көрсетеді. Сондықтан жоғарыда атап өткен туристік әлеуетін кеңінен қолдану ұсынылады. Өңірге келетін туристер санын ұлғайту, олардың болу ұзақтығын арттыру, туристік өнімдердің түрлерін кеңейту және туристік шығындарды өңір экономикасында ұстап қалу мүмкіндігін күшейтумен байланысты.

Еліміздің 2025 жылғы туристік сала қызметінің көрсеткіштерінде Атырау облысы Ұлытау және Солтүстік Қазақстан облыстарымен бірге ең төменгі деңгейдегі қатардағы үлесті көрсетіп отыр. Атырау облысы Ұлытау облысына қарағанда құрылу уақытысы ұзақ уақытты алған және көне туристік ресурстарға бай өңір.

Кесте – 1

2025 жылғы Атырау облысына сапар мақсаттарымен келушілер саны, адам

	2023 жылы	2024 жылы	2025 жылы	2025 жылғы үлесі, %	2023-2025 жж. орташа қарқын, %
Қазақстан Республикасы	10 634 165	11 287 001	11 771 384	100	105
Абай	238 896	306 473	349 723	3	121
Ақмола	469 627	490 208	485 173	4	102
Ақтөбе	524 240	579 113	639 924	5	110
Алматы	846 879,90	835 182	876 053	7	102
Атырау	149 564	255 558	277 372	2	140
Батыс Қазақстан	412 741	384 614	412 013	4	100
Жамбыл	627 642	754 326	650 019	6	103
Жетісу	390 283	376 292	413 846	4	103
Қарағанды	760 971	891 510	821 892	7	105
Қостанай	408 417	457 688	478 764	4	108
Қызылорда	470 655	463 250	507 215	4	104
Маңғыстау	351 417	359 532	425 437	4	110
Павлодар	381 971	387 510	378 349	3	100
Солтүстік Қазақстан	264 545	258 199	256 236	2	98
Түркістан	1 065 788	998 029	1 174 977	10	106
Ұлытау	147 196	122 585	106 346	1	85
Шығыс Қазақстан	489 152	520 917	599 919	5	111
Астана қаласы	1 003 847	1 184 673	1 184 570	10	109
Алматы қаласы	1 122 529	1 161 405	1 166 124	10	102
Шымкент қаласы	507 804	499 936	567 434	5	106

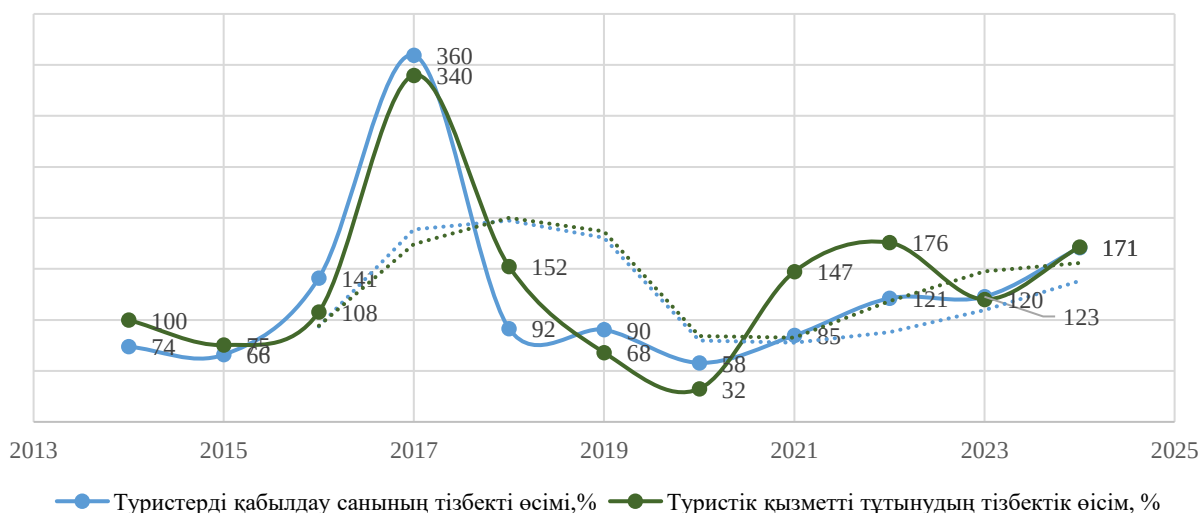
* ҚР Ұлттық статистика Бюросы мәліметтері негізінде авторлармен есептелген және құрастырылған [10]

Соңғы он жылда туризм саласы екі өзгерісті, сыртқы факторлық әсерді еліміздің туристік саласы тұтастай бастан кешірген. Облыстың туристік саладағы тұтушылар саны мен туристік қызметтен түскен түсімін талдауда 2015-2025 жылдар аралығындағы көрсеткіштерде толқымалы, тұрақсыз қарқын болған. Оған ЭКСПО-2017 халықаралық көрмесінің елімізде ұйымдастырылуы оң әсер еткен, ал COVID-19 пандемиясы теріс әсерін тигізген. Осы жағдайлардың факторлық әсерінсіз көрсеткіштерді 3 жылдық жылжымалы әдісін қолдана отырып, туристік сала көрсеткіштерінің тізбекті қарқынын тестілеу құралы ретінде көрсеткіштердің бағыты анықталды [10].

$$MA_t = \frac{Y_{t-1} + Y_t + Y_{t+1}}{3}$$

мұндағы: MA_t – t кезеңіндегі үш жылдық жылжымалы орташа мәні, Y_{t-1} – алдыңғы жылдың, Y_t – ағымдағы жылдың, Y_{t+1} – келесі жылдың көрсеткіші.

Үш жылдық жылжымалы орташа әдісін қолдану нәтижесінде Атырау облысының туристік көрсеткіштеріндегі қысқа мерзімді күрт ауытқулар тегістеліп, олардың жалпы даму бағыты айқындалды [11]. Тегістелген қатар 2017 жылғы жоғары өсімнен кейін 2018–2020 жылдары төмендеу үрдісінің қалыптасқанын, ал 2021 жылдан бастап туристік белсенділіктің біртіндеп қалпына келгенін көрсетті. 2017 жылғы көрсеткіштердің күрт өсуі жылжымалы орташада жұмсарып, оның бір реттік жоғары ауытқу болғанын байқауға мүмкіндік береді. 2022–2025 жылдардағы жылжымалы орташа сызықтарының жоғары бағытталуы туристер саны мен туристік қызметті тұтынуда тұрақты қалпына келу үрдісі қалыптасқанын көрсетеді. Дегенмен туристер саны мен қызмет көрсетуден түскен түсім Атырау облысында 2025 төменгі деңгейлер қатарына (үштік) кіріп отыр.

Сурет – 2. 2013–2025 жылдар аралығындағы Атырау облысы туристерінің саны мен туристік қызметтен түскен түсімнің қарқыны, %

*[10] дерек көзі негізінде авторлармен құрастырылған.

2015–2025 жылдардағы динамика Атырау облысында туристер саны мен туристік қызметті тұтынудың тізбекті өсім қарқыны айтарлықтай құбылмалы болғанын көрсетеді. 2017 жылы екі көрсеткіш те зерттеу кезеңіндегі ең жоғары деңгейге жетіп, туристер санының өсімі 360%-ды, ал туристік қызметті тұтыну өсімі 340%-ды құрады. 2018–2020 жылдары көрсеткіштердің күрт төмендеуі байқалып, 2020 жылы туристер санының өсім қарқыны 58%-ға, туристік қызметті тұтыну 32%-ға дейін азайды. 2021 жылдан бастап туристік белсенділіктің қалпына келуі байқалып, туристік қызметті тұтынудың тізбекті өсімі 147%-ға, ал 2022 жылы 176%-ға дейін артты. Соңғы жылдары туристер саны мен туристік қызметті тұтыну динамикасы біртіндеп тұрақтанып, 2024 жылы туристер санының тізбекті өсімі 171%-ға жеткен. Жалпы, көрсеткіштердің өзгерісі Атырау облысының туристік нарығында қалпына келу үрдісі қалыптасқанын көрсеткенімен, жылдар бойынша айтарлықтай ауытқулар өңірдегі туристік ағын мен одан алынатын экономикалық нәтижені тұрақтандыру шараларының қажеттігін айқындайды. 2025 жылы жалпы Атырау облысында ішкі туризмде туристік қызметтен түскен түсім 17157,4 теңгені құраған. Оның 52,5 пайызы көлік шығындарына қатысты түскен түсім, одан кейін орналастыру 23,2 пайызды, тамақтандыруға 8,8 пайызды, тауарлар сатып алуға 8,4 пайызды жұмсаған. Туристік агенттіктердің осы қызметтерді сатуда үлесі болмаған, яғни туристік агенттіктер сырттан шетелдік туристерді тарту белсенділігін таныпаған. Басқа да қызметтер есмілік сауықтыру, мәдени объектілердің қызметтері мен рекреациялық және спорттық қызметтердің де ұсынылу үлесі өте төменгі көрсеткішке ие болған.

Сурет – 3. Атырау облысында туристік қызметті тұтыну үлесі, %

**[10] дерек көзі негізінде авторлармен құрастырылған.*

Атырау облысында туристік қызметті тұтыну үлесінің басым бөлігі тасымалдау, орналасу, тамақтану мен тауарлар сатып алуға жұмсалады екен. Қалған қызметтерді ұсыну, тұтыну төменгі көрсеткішке ие екеніне мән беру қажет. Атырау облысының бай туристік әлеуеті толықтай туристік бағытта жұмыс жасамауы туристердің қызығушылығы мен тартымдылығын жылдан-жылға азайтады.

Атырау облысының Қазақстанның ішкі туризміндегі үлесін арттыруға ықпал ететін ішкі және сыртқы факторларды жүйелеу мақсатында SWOT-талдау жүргізілді. Талдау өңірдің туристік ресурстары мен қалыптасқан инфрақұрылымын күшті жақтар ретінде қарастырып, туристік ағынның өсуін тежейтін мәселелерді, сондай-ақ ішкі туристік нарықтағы мүмкіндіктер мен ықтимал қауіптерді айқындауға бағытталды.

Кесте – 2

Атырау облысының ішкі туризмдегі үлесін арттыру бағыттарының SWOT-талдауы

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
– тарихи-мәдени, экологиялық, емдік-сауықтыру, гастрономиялық және іскерлік туризмді қатар дамытуға мүмкіндік беретін ресурстардың болуы; – Сарайшық қалашығы, Ақжайық резерваты, Индер көлі, Нарын құмы, лотос алқаптары сияқты бірегей туристік нысандардың болуы; – Каспий теңізінің жағалауы мен өңірдің ерекше табиғи ландшафттарының ішкі туристерді тарту әлеуеті; – ұлттық тағамдар мен жергілікті дәстүрлер негізінде гастрономиялық туризмді дамыту мүмкіндігі; – орналастыру орындарының, туристік ұйымдардың және туристік ақпараттық орталықтың жұмыс істеуі.	– Қазақстан бойынша туристер санындағы және туристік қызметтен түскен түсімдегі үлесінің салыстырмалы түрде төмен болуы; – табиғи және тарихи нысандардың бір бөлігі толыққанды туристік маршруттар мен дайын туристік өнімдерге айналдырылмаған; – туристік нысандарға апаратын жолдар, санитарлық тораптар, автотұрақтар және демалыс алаңдарының жеткіліксіздігі; – туризм саласындағы білікті мамандар мен кәсіби гидтердің тапшылығы; – туристік нысандар туралы цифрлық ақпараттың, навигацияның және заманауи ақпараттық сервистердің жеткіліксіздігі.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
– Атырау облысының бірегей нысандарын біріктіретін жаңа ішкі туристік маршруттар мен кешенді туристік өнімдер қалыптастыру; – демалыс күндеріне арналған қысқа мерзімді, отбасылық, жастар және танымдық турларды дамыту; – QR-код, мобилді қосымша, виртуалды турлар, AR/VR және цифрлық туристік карталарды енгізу; – ішкі нарықта өңірдің туристік брендингін және әлеуметтік желілер арқылы ілгерілету жұмыстарын күшейту;	– Қазақстанның басқа туристік өңірлері арасындағы бәсекенің күшеюі Атыраудың ішкі туристік нарықтағы үлесінің өсуін шектеуі мүмкін; – экологиялық жағдайдың нашарлауы табиғи туристік нысандардың тартымдылығын төмендетуі мүмкін; – туристік инфрақұрылымның баяу жаңартылуы ішкі туристердің басқа өңірлерді таңдауына ықпал етуі мүмкін; – туристік қызметтердің бағасы мен сапасының сәйкес келмеуі өңірдің бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді;

– туристердің өңірде болу ұзақтығын арттыратын бірнеше туризм түрін біріктірген бағдарламалар әзірлеу.	– маусымдылық пен климаттық жағдайлар жекелеген туристік бағыттар бойынша тұрақты туристік ағын қалыптастыруды қиындатады.
--	--

**[1, 12] дерек көзі мен ақпараттық мәліметтер негізінде авторлармен құрастырылған.*

SWOT-талдау нәтижелері Атырау облысының туристік ресурстық әлеуеті жоғары болғанымен, оның Қазақстанның ішкі туризміндегі үлесін арттыру үшін туристік нысандарды дайын өнімге айналдыру, инфрақұрылымды жетілдіру, цифрлық қолжетімділікті кеңейту және ішкі нарықтағы ілгерілету жұмыстарын күшейту қажеттігін көрсетті. Бұл шаралар өңірге келетін туристер санын арттырумен қатар, туристік қызметтен түсетін кірістің өсуіне ықпал етеді.

2025 жылы Атырау облысының туризм саласына салынған инвестиция көлемі 36,6 млрд теңгені құрады. 2024–2027 жылдары жалпы құны 11,5 млрд теңге болатын 6 жобаны іске асыру жоспарланған, олардың қатарында Нұрсая және Самал ықшам аудандарындағы демалыс саябақтары, қонақ үйлер, Қызылқоға ауданындағы кемпинг, спорттық-туристік база және Атырау қаласындағы демалыс паркі бар [12]. Туристік инфрақұрылымды жетілдіру аясында Сарайшық қалашығына апаратын жол құрылысы аяқталып, Ақмешіт қорымына және Ақкегершін борлы тауына баратын жолдарды салу жұмыстары жүргізілуде. Сонымен қатар республикалық маңызы бар автожолдар бойындағы 46 қызмет көрсету нысанына қосымша 3 кемпинг іске қосылды. Бұл шаралар мемлекеттік және жеке инвестициялардың ұлғаюы Атырау облысының туристік әлеуетін арттыруға, нысандардың қолжетімділігін жақсартуға және туристік инфрақұрылымды дамытуға жағдай жасап отырғанын көрсетеді.

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері Атырау облысының Қазақстанның ішкі туризміндегі үлесі салыстырмалы түрде төмен екенін көрсетті: өңірдің республика бойынша туристер санындағы үлесі де, туристік қызметтерді сатудан түскен түсімдегі үлесі де шамамен 2%-ды құрайды. Жетісу және Абай облыстарында туристік қызметтен түсетін түсім үлесі төмен болғанымен, туристер санының үлесі Атырау облысына қарағанда жоғары, бұл Атырау өңірінде туристік ағынды арттыруға бағытталған шараларды күшейту қажеттігін көрсетеді. Облыстың табиғи, тарихи және мәдени ресурстары жеткілікті болғанымен, олардың толыққанды туристік маршруттар мен дайын туристік өнімдерге айналмауы, туристік нысандардағы санитарлық тораптар, тұрақтар мен демалыс алаңдарының жеткіліксіздігі, сондай-ақ білікті мамандар тапшылығы туристік әлеуетті тиімді пайдалануды тежейді.

Атырау облысының ішкі туризмдегі үлесін арттыру үшін табиғи, мәдени және тарихи нысандарды біріктіретін кешенді туристік маршруттар мен экскурсиялық бағдарламаларды әзірлеу, туристік инфрақұрылымды жетілдіру және қызмет көрсету сапасын стандарттарға сәйкестендіру қажет. Сонымен қатар туризм саласындағы мамандардың кәсіби даярлығын арттыру, туристік нысандардың экологиялық жағдайын жақсарту және аумақтардың санитарлық тазалығын қамтамасыз ету маңызды. Туристік нысандар туралы ақпаратты QR-кодтар, виртуалды турлар, мобильді қосымшалар, цифрлық туристік карталар арқылы ұсыну және тарихи нысандарды таныстыруда AR/VR технологияларын қолдану өңірдің ақпараттық қолжетімділігі мен туристік тартымдылығын арттыруға мүмкіндік береді. Аталған шаралардың кешенді жүзеге асырылуы туристік ағынның өсуіне, туристердің өңірде болу ұзақтығы мен шығындарының ұлғаюына, соның нәтижесінде Атырау облысының Қазақстандағы туристер саны мен туристік қызметтерден түсетін кірістегі қазіргі 2%-дық үлесін арттыруға негіз қалыптастырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ел байлығы – туристің көзімен // Атырау: энциклопедия. – Алматы: Атамұра. – 2000. – Б. 137.
2. Ақтөбе–Лаэти қалашығы // Атырау: энциклопедия. – Алматы: Атамұра. – 2000. – 137 б.
3. Нұрғалиева Г. Атырау облысының физикалық географиясы. – Атырау. – 2021.
4. Атырау облыстық тарихи-өлкетану музейі. – URL: <https://e-museum.kz/en/museum/68da37a2d8a34c268-en/>
5. Romão J., Guerreiro J., Rodrigues P.M.M. Territory and sustainable tourism development: a space-time analysis on European regions // REGION. – 2017. – №3(4). – P. 1–17. – DOI: 10.18335/region.v4i3.142.

6. Castellana F., Zupo R., Corbo F. et al. Exploring Apulia's regional tourism attractiveness through the lens of sustainability: a machine learning approach and counterfactual explainability process // *Sustainability*. – 2024. – №15(16). – Art. 6287. – DOI: 10.3390/su16156287.
7. Huijbens E., Lamers M. Sustainable tourism and natural resource conservation in the polar regions: an editorial // *Resources*. – 2017. – №3(6). – Art. 45. – DOI: 10.3390/resources6030045.
8. Ағыбетова Р.Е., Кішкенбаева Ж.К., Гиззатжанова А.Г., Какенова З.А. «Барлық-Арасан» шипажайында емдік туризмді дамыту әлеуетін бағалау // *Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университетінің Жаршысы*. – 2026. – №1(62). – Б. 400–411. – DOI: 10.52260/2304-7216.2026.1(62).44.
9. Берстембаева Р.К., Тұрсымбаева М.Ж., Әлібекова А.Б., Сюбебаева Ж.К. Туристтік нарықтағы тұтынушы мінез-құлқының салыстырмалы талдауы // *Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университетінің Жаршысы*. – 2025. – №4(61). – Б. 121–128. – DOI: 10.52260/2304-7216.2025.4(61).13.
10. Туризм статистикасы // *Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы*. – URL: <https://stat.gov.kz/industries/business-statistics/stat-tourism/>
11. Аманова Г.Д. Экономический анализ: учебное пособие. – Алматы: Эверо. – 2021. – 310 с.
12. Жол бойындағы қызмет көрсету нысандарын салу кезінде шығындарды өтеу. – URL: <https://visitattyrau.kz/zhol-bojynda-y-ymzet-k-rsetu-nysandaryn-salu-kezinde-shy-yndardy-teu/>

REFERENCES

1. El bailygy – turistin kozimen [The country's wealth through a tourist's eyes]. – URL: <https://visitattyrau.kz/> [in Kazakh].
2. Aktobe–Laeti kalashygy [Aktobe–Laeti settlement] // *Atyrau: entsiklopediya*. – Алматы: Atamura. – 2000. – 137 p. [in Kazakh].
3. Nurgalieva G. Atyrau oblysynyn fizikal'nyy geografiyasy [Physical geography of the Atyrau region]. – Atyrau. – 2021. [in Kazakh].
4. Atyrau oblystyky tarikh-i-olketanu muzeii [Atyrau Regional Museum of History and Local Lore]. – URL: <https://e-museum.kz/en/museum/68da37a2d8a34c268-en/> [in Kazakh].
5. Romão J., Guerreiro J., Rodrigues P.M.M. Territory and sustainable tourism development: a space-time analysis on European regions // *REGION*. – 2017. – №3(4). – P. 1–17. – DOI: 10.18335/region.v4i3.142.
6. Castellana F., Zupo R., Corbo F. et al. Exploring Apulia's regional tourism attractiveness through the lens of sustainability: a machine learning approach and counterfactual explainability process // *Sustainability*. – 2024. – №15(16). – Art. 6287. – DOI: 10.3390/su16156287.
7. Huijbens E., Lamers M. Sustainable tourism and natural resource conservation in the polar regions: an editorial // *Resources*. – 2017. – №3(6). – Art. 45. – DOI: 10.3390/resources6030045.
8. Agybetova R., Kishkenbaeva Zh., Gizzatzhanova A., Kakenova Z. «Barlyk-Arasan» shipazhajynda emdik turizmdi damytu aleuetin bagalau [Assessment of the development potential of medical tourism at the Barlyk-Arasan sanatorium] // *Qazaq ekonomika, qarzhy zhane khalyqaralyq sauda universitetinin Zharshysy* [Herald of the Kazakh University of Economics, Finance and International Trade]. – 2026. – №1(62). – P. 400–411. – DOI: 10.52260/2304-7216.2026.1(62).44 [in Kazakh].
9. Berstembayeva R., Tursymbayeva M., Alibekova A., Siubebayeva Zh. Turistik naryktagy tutynushy minez-kul'ynyn salystyrmaly taldauy [Comparative analysis of consumer behavior in the tourism market] // *Qazaq ekonomika, qarzhy zhane khalyqaralyq sauda universitetinin Zharshysy*. – 2025. – №4(61). – P. 121–128. – DOI: 10.52260/2304-7216.2025.4(61).13 [in Kazakh].
10. Turizm statistikasy [Tourism statistics] // *Qazaqstan Respublikasy Strategiyalyq zhosparlau zhane reformalar agenttiginin Ul'tyq statistika biurosy*. – URL: <https://stat.gov.kz/industries/business-statistics/stat-tourism/> [in Kazakh].
11. Amanova G. Ekonomicheskii analiz: uchebnoe posobie [Economic analysis: textbook]. – Алматы: Evero. – 2021. – 310 s. [in Russian].
12. Zhol boyndagy kyzmet korsetu nysandaryn salu kezinde shygindardy oteu [Reimbursement of costs incurred during the construction of roadside service facilities]. – URL: <https://visitattyrau.kz/zhol-bojynda-y-ymzet-k-rsetu-nysandaryn-salu-kezinde-shy-yndardy-teu/> [in Kazakh].

Ондасинова А.А., Дулатбекова Ж.А., Хамитова Д.М., Калискарова А.Ж.

НАПРАВЛЕНИЯ ПО УВЕЛИЧЕНИЮ ДОЛИ АТЫРАУСКОЙ ОБЛАСТИ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В настоящее время развитие регионального туризма способствует общему и устойчивому развитию туристической индустрии страны. Важно увеличить объем и производительность туристических услуг, в полной мере используя туристический потенциал регионов. Атырауская область входит в пятерку регионов с наихудшими показателями по доле туристических услуг, предоставляемых туристической индустрии. Она отстает по использованию услуг соседних и граничащих регионов. Тот факт, что этот показатель ниже, чем у регионов, сформировавшихся за последние пять лет, требует проведения исследований, направленных на выявление важных проблем. Атырауская область обладает богатым туристическим потенциалом и туристическими ресурсами, которые могут послужить основой для создания туристических маршрутов. В регионе преобладает межотраслевая конкуренция. По сравнению с туризмом, работа производственных и сервисных объектов имеет первостепенное значение в отраслевом развитии, а совершенствование туристической индустрии игнорируется. Регион, расположенный в западной части страны, также обладает большим потенциалом для развития регионального туризма. В статье рассматривается комплексное исследование возможностей Атырауской области для развития туризма и увеличения ее доли во внутреннем туризме страны. В ходе исследования были обоснованы проблемы и предложены направления развития на основе анализа показателей туристической отрасли Атырауской области. Результаты исследования путей увеличения доли туризма во внутреннем туризме Атырауской области имеют практическое значение для систематического управления туризмом в регионе и повышения его доли в региональном развитии. Кроме того, рекомендации по оптимизации проблем, выявленных в Атырауской области, могут быть использованы для эффективного управления устойчивым развитием туризма в регионах нашей страны.

Ondassinova A., Dulatbekova Zh., Khamitova D., Kaliskarova A.

DIRECTIONS TO INCREASE THE SHARE OF DOMESTIC TOURISM IN KAZAKHSTAN IN ATYRAU REGION

Annotation

Currently, the development of regional tourism contributes to the overall and sustainable development of the country's tourism industry. It is important to increase the volume and productivity of tourism services, fully utilizing the regions' tourism potential. The Atyrau region is among the five regions with the worst indicators for the share of tourism services provided to the tourism industry. It lags behind in the use of services from neighboring and adjoining regions. The fact that this indicator is lower than that of regions that have developed over the past five years requires research aimed at identifying key issues. The Atyrau region has rich tourism potential and tourism resources that can serve as a basis for the creation of tourist routes. Inter-industry competition prevails in the region. Compared to tourism, the operation of manufacturing and service facilities is of primary importance in sectoral development, while improving the tourism industry is ignored. The region, located in the western part of the country, also has great potential for the development of regional tourism. This article examines a comprehensive study of the Atyrau region's opportunities for tourism development and increasing its share of domestic tourism. The study identified challenges and proposed development directions based on an analysis of tourism industry indicators in the Atyrau region. The results of this study, exploring ways to increase the share of tourism in domestic tourism in the Atyrau region, have practical implications for systematic tourism management in the region and its contribution to regional development. Furthermore, the recommendations for addressing the challenges identified in the Atyrau region can be used to effectively manage sustainable tourism development in the regions of our country.

